

การศึกษาไม้ดอกและไม้ประดับพื้นเมืองในป่าเต็งรังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วินัย สมประสงค์ วชิรี ประชาศรีสรเดช และ ประนัย เพ็ญจิตร

กลุ่มวิจัยเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร เขตตจจกร กรุงเทพฯ 10900

Studies on under-exploited ornamental plants in dipterocarp forests of northeastern Thailand

Winai Somprasong, Vacharee Prachasaisoradej and Pranai Phenchit

Plant Variety Protection Research Unit, Plant Variety Protection Division, Department of Agriculture,
Chatuchak, Bangkok 10900

บทคัดย่อ

สำรวจ รวบรวม และจำแนกชนิดไม้ดอกและไม้ประดับพื้นเมือง ในป่าเต็งรังชุมชนและป่าเต็งรังในพื้นที่สงวน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม 19 จังหวัด คือ เลย หนองบัวลำภู ชัยภูมิ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร มุกดาหาร กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ สุรินทร์และบุรีรัมย์ ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2542 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2547 ทำการเก็บตัวอย่าง บันทึกลักษณะของพืช ลักษณะนิสัย ถิ่นที่อยู่ ระยะสร้างสปอร์ หรือ ระยะออกดอก หรือผล นำมาวิเคราะห์และจำแนกชนิดได้ 21 วงศ์ รวม 47 ชนิด แบ่งเป็นพืชไม่มีดอก 3 วงศ์ 5 ชนิด และ พืชดอก 18 วงศ์ 42 ชนิด เป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 12 วงศ์ 37 ชนิด ทำข้อมูลคำบรรยายพืชเพื่อการใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลพื้นฐานของพืชพื้นเมือง และจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้งเก็บไว้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร และความหลากหลายของชนิดไม้ดอกและไม้ประดับพื้นเมืองในป่าเต็งรังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับเป็นข้อมูลสำคัญทางการเกษตร และการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชต่อไป

Abstract

The survey, collection and identification of under-exploited ornamental plants both in community dipterocarp forests and protected area of Northeastern Thailand 19 provinces namely Loei, Nong Bua Lamphu, Chaiyaphum, Nakhon Ratchasima, Khon Kaen, Udon Thani, Nong Khai, Nakhon Phanom, Sakon Nakhon, Mukdahan, Kalasin, Maha Sarakham, Roi Et, Yasothon, Ubon Ratchathani, Amnat Charoen, Si Sa ket, Surin, and Buri Ram were carried out during July 1999 to July 2004. By means of collecting specimens, compiling plant characters together with their habit, habitat, spore forming, flowering and fruiting stages,

they were identified in two main groups as non – flowering (3 families and 5 species) and flowering plants (12 families 37 species) totally of 21 families 47 species.

บทนำ

ป่าเต็งรัง (dry dipterocarp forest) เป็นสังคมพืชที่พบเฉพาะบริเวณภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีขอบเขตตั้งแต่ประเทศเวียดนาม ลาว เขมร พม่า และไทย จนถึงตะวันออกของประเทศอินเดีย ประเทศไทยพบพื้นที่ป่าเต็งรังบริเวณภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกบางจังหวัด พื้นที่ป่าเต็งรังที่ครอบคลุมมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับป่าชนิดอื่นๆ คิดเป็น 47 % ของพื้นที่ประเทศไทย และภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบป่าเต็งรังมากที่สุดประมาณ 70 – 80 % พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบและบนภูเขา สภาพพื้นดินไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์ ดินตื้น และมีหินลูกรังปะปนอยู่ (นิลบล ศิริสวัสดิ์, 2541) ความหลากหลายของพรรณพืชมีทั้ง ไม้ต้น ไม้พุ่ม ไม้เลื้อยและพืชอิงอาศัย โดยเฉพาะบริเวณป่าเต็งรังชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์ ด้านพืชอาหาร พืชสมุนไพรและพืชใช้สอย นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว พบพืชไม่มีดอก และพืชมีดอกที่เจริญเติบโต มีลักษณะเด่น และสีสดทั้งดงามเหมาะที่จะนำมาใช้ประโยชน์เป็นไม้ดอกไม้ประดับตกแต่งสถานที่ได้ตามเกณฑ์การกำหนดของปิฎกบุณยานุ (2520) และ Acquah (2005) ดังนั้นจึงทำการสำรวจ เก็บตัวอย่างพรรณไม้ บันทึกข้อมูลพืช ศึกษาข้อมูลพรรณพืชจากหนังสือพรรณพฤกษชาติประเทศไทย ตำราและคู่มือพรรณไม้ เพื่อจำแนกชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องของพืช (McMakin, 1988) สำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านความหลากหลายพันธุกรรมพืช ที่เป็นประโยชน์ทางการเกษตรและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

อุปกรณ์และวิธีการศึกษา

การศึกษาภาคสนาม

ออกสำรวจและเก็บตัวอย่างไม้ดอกและไม้ประดับพื้นเมือง ในป่าเต็งรังเขตชุมชน และป่าเต็งรังในพื้นที่สงวน ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 17 จังหวัด คือ เลย หนองบัวลำภู ชัยภูมิ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร มุกดาหาร กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ สุรินทร์และบุรีรัมย์ เดือนละครั้งๆ ละ 6 วัน แบ่งเป็นฤดูฝน ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม และ ฤดูแล้ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยเลือกตัวแทนพื้นที่ป่าเต็งรังที่มีความสม่ำเสมอของพรรณไม้จากอำเภอทั้งหมดที่มีพื้นที่ติดกับอำเภอเมืองของแต่ละจังหวัด หรือป่าเต็งรังในพื้นที่สงวนประเภทละ 1 แห่ง กำหนดจุดเริ่มต้นการเดินทางสำรวจจากจากขอบเส้นทางหลวงแผ่นดินของจังหวัดนั้น ตรงเข้าไปในแนวป่าเต็งรังระยะ 500 เมตร สุ่มสำรวจและเก็บตัวอย่างไม้ดอกไม้ประดับที่พบ พร้อมบันทึกภาพ และรายละเอียดที่สำคัญ

ผลและวิจารณ์ผลการศึกษา

สำรวจ เก็บรวบรวมตัวอย่างไม้ดอกและไม้ประดับพื้นเมืองจากถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ป่าเต็งรัง 3 แบบ คือ แบบที่ 1 เป็นป่าเต็งรังบริเวณหุบเขา มีความชุ่มชื้น สภาพเป็นดินทราย แบบที่ 2 เป็นป่าเต็งรังบริเวณพื้นที่ราบ มีความชุ่มชื้น สภาพดินทรายปนดินลูกรัง และแบบที่ 3 เป็นป่าเต็งรังบริเวณเชิงเขาและพื้นที่ราบ ที่มีหินโผล่จากผิวดิน มีความชุ่มชื้นน้อย สภาพค่อนข้างแห้งแล้ง สภาพดินเป็นกรวดปนทราย และลูกรัง สามารถจำแนกไม้ดอกไม้ประดับพื้นเมืองได้ 21 วงศ์ รวม 47 ชนิด ลักษณะเด่นในการพิจารณากำหนดพืชเพื่อใช้

ประโยชน์ด้านไม้ประดับดอกไม้ประดับ มีหลายประการ ปิฎฐะ บุญาค (2520) และ Acquaaah (2005) ได้ระบุว่า ไม้ดอกไม้ประดับเป็นพืชที่มีองค์ประกอบของพืชสวยงาม เต็มสะดุดตา ใช้ประโยชน์ในการประดับตกแต่งสถานที่ นอกจากนี้ยังใช้ลักษณะของถิ่นที่อยู่ ลักษณะนิสัย และระยะสร้างสปอร์ ระยะออกดอก ระยะติดผล เพื่อประโยชน์ในการขยายพันธุ์เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรม พบว่ามีลักษณะนิสัยเป็นไม้ล้มลุก 25 ชนิด ไม้เถา 9 ชนิด ไม้ต้น 6 ชนิด ไม้พุ่ม 5 ชนิด และไม้อิงอาศัย 1 ชนิด และสภาพถิ่นที่อยู่ที่เป็นพืชที่เจริญบนดินมากที่สุด 35 ชนิด และส่วนใหญ่พบในสภาพป่าเต็งรังแบบที่ 2 (นิลบล, 2541) การจัดกลุ่มไม้ดอกไม้ประดับพื้นเมืองเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตรสามารถจัดกลุ่ม เป็นไม้ประดับใช้เกณฑ์ของการมีลักษณะต้น รูปทรง และลักษณะของใบเด่น พบ 5 ชนิด ไม้ดอกไม้ประดับใช้เกณฑ์ของการมีลักษณะรูปร่างและสีของดอกเด่นสะดุดตา และมีปริมาณดอกดกจำนวนมาก พบ 47 ชนิด กลุ่มที่ 2 พิจารณาเฉพาะกลิ่นหอมของดอก พบ 11 ชนิด ชนิดของพรรณไม้ที่สำรวจ พบว่าพืชที่นำมาปลูกเป็นไม้ประดับเป็นการค้าได้แก่ กระเจียวขาว *Curcuma parviflora* Wall. เอื้องหมายนา *Costus speciosus* (Koen.) Sm. ส่วนชนิดที่มีแนวโน้มที่ดีจากองค์ประกอบของลักษณะและรูปทรงต้น ความหอมและปริมาณดอกที่มีจำนวนมากต่อต้านพบว่า ไม้ดอกไม้ประดับพื้นเมืองที่สามารถแนะนำให้เป็นไม้ดอกไม้ประดับที่มีศักยภาพได้แก่ ปอเกียน *Bauhinia ornata* Kurz var. *burmanica* K. & S. S. Larsen แสดงพันธุ์ *B. pulla* Craib และนางอ้ว *Pecteilis susannae* (L.) Raf.

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาไม้ดอกไม้ประดับพื้นเมืองในป่าเต็งรังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 17 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย หนองบัวลำภู ชัยภูมิ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย นครพนม กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2542 ถึงเดือนกรกฎาคม 2547 จำนวน 21 วงศ์ รวม 47 ชนิด การจัดกลุ่มไม้ดอกไม้ประดับพื้นเมืองเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตรสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก คือกลุ่มที่ 1 ไม้ใบประดับ พบ 5 ชนิด และไม้ดอกไม้ประดับมีกลิ่นหอมพบ 11 ชนิด

เอกสารอ้างอิง

- นิลบล ศิริสวัสดิ์. 2541. ลักษณะโครงสร้างป่าเต็งรัง ทุติยภูมิบริเวณศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ นครราชสีมา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 148 หน้า
- ปิฎฐะ บุญาค. 2520. ไม้ดอกไม้ประดับ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร. 500 หน้า
- Acquaaah, G. 2005. Horticulture: Principles and Practices. 3rd ed. Upper Saddle River, New Jersey, USA. 822 p.
- McMakin, P.D. 1988. A field Guide to the Flowering Plants of Thailand. White Lotus Co. Ltd, Bangkok, Thailand. 224 p.